

HTML hipermətnlərin nişanlanması dili

Hipermətn sənədi

Hipermətn sənədi deyəndə digər sənədlərə müraciət olan sənəd başa düşülür. Bn bunlar hipermətni ötürən **HTTP (Hyper Text Transfer Protocol) protokolu** vasitəsilə həyata keçirilir. **HTML (Hyper Text Mark-up Language (Hiper Mətn Hazırlamaq üçün Dil))** inkişaf tarixi 1989-cu ildə Oksford Universitetinin tələbəsi **Tim Berners-Li** tərəfindən hipermətnli sənəd sisteminin çıxarılması təklifi ilə başladı. 1990-cı ildə isə o bunu World Wide Web (Ümumdünya hörümçək toru) adlandırdı. 1995-ci ildə HTML dilinin birinci versiyası – HTML 1.0 yaradıldı. Yalnız 1995-ci ildə HTML 2.0 versiyasının işlənməsi başa çatdıqdan sonra, HTML dili standartlaşdı. O vaxta kimi HTML dilinin yeni versiyasını çox brauzerlər dəstəkləyirdi. 1996-cı ildə artıq dilin HTML 3.2 versiyasını bütün brauzerlər dəstəkləyirdi. Bunun nəticəsində vebdizayn yüksək səviyyəsinə yüksəldi. Dilin ən geniş istifadə olunan versiyası isə HTML 4.01 1999-cu ildə hazırlanıb. Hipermətn başqa sənədlərə istinadların olduğu məndir.

HTML dilində işlədikdə mətnin brauzerdə əksolunma qaydasını müəyyənləşdirən hipermətnin xüsusi nişanlama kodları olan hissəsi **"TEQ"** adlanır.

Teqlər "< >" mötərizələrinin daxilində yazılır. Teqlər cüt və ya tək olurlar. Cüt teqlər "bağlayan" və "açan" teqlərdən ibarət olurlar. "Bağlayan" teqin əvvəlində sləş "/" işarəsi qoyulur(lakin bu bütün teqlərə aid deyil. Bəzi teqlər üçün qapanış teqi yazılmaz onun yerinə sləş işarəsi teqin sonuna yazılır məsələn
 şəklində). Qeyd edək ki, hər bir sənədin əvvəlində açan teqi, sonunda isə bağlayan olur. Bütün HTML sənədləri <HTML> teqi ilə başlayır və </HTML> teqi ilə başa çatır. Bütün HTML sənədlərdə başlıq hissə <HEAD> və </HEAD> teqləri arasında, gövdə hissə isə <BODY> və </BODY> teqləri arasında yazılır. HTML-də yaradılmış sənədin genişlənməsi **.htm və ya .html** olur.

Ümumi strukturu aşağıdakı kimi olur:

```
<html>
```

```
<head>
```

```
<title>Bu bir HTML sənədidir</title>
```

```
</head>
```

```
<body>
```

```
Rövşən müəllimlə HTML öyrənməyə başlayaq
```

```
</body>
```

```
</html>
```

HTML-də əsas teqlər aşağıdakılardır:

ƏSAS TEQLƏR	
Adı	Təyinatı
<HTML ¹ >	Bütün HTML-sənədlər açan və qapadan <HTML> teqlərlə (teqkonteynerlə) başlayıb qurtarmalıdır. Bu teq proqramın başlanğıc və sonu hesab edilir. Bütün səhifəni öz tərkibində saxlayır.
<HEAD>	HTML -sənədin başlığı hesab edilir və sənəd haqqında əsas məlumatı yəni brauzer və axtarış sistemləri üçün nəzərdə tutulmuş informasiyanın saxlanması üçün istifadə olunur. Bu teqin tərkibində meta teqlər olur.
<BODY>	HTML -sənədin gövdəsi hesab edilir və veb səhifənin brauzerin pəncərəsində əks etdirilən məzmunun saxlanması üçün nəzərdə tutulmuşdur.
<TITLE>	Bilavasitə Web səhifədə nümayiş etdirilmir. Sadəcə brauzerlə açılarkən səhifənin başlığını bildirir.

¹ Teqlərin böyük ya kiçik hərflərlə yazılmasının heç bir fərqi yoxdur. Lakin W3C standartlarına əsasən kiçik hərflərlə(kodlarla) yazmaq daha məqbul hesab edilir.

PARAQRAF <P>	<p>Mətni paraqraflara ayırmaq üçün <p> teqindən istifadə olunur. Bu element blok elementlərindəndir. Paraqrafın sətirin mərkəzi üzrə yerləşdirmək:</p> <pre><p align="center"> Tənbəl bitlər ☺ </p></pre> <p>Sola nəzərən düzləndirmək üçün:</p> <pre><p align="left"> Tənbəl bitlər ☺ </p></pre> <p>Mətni sağ tərəf üzrə düzləndirə bilərik:</p> <pre><p align="right"> Tənbəl bitlər ☺ </p></pre> <p>Hər iki tərəf üzrə nizamlaya bilərik:</p> <pre><p align="justify"> Tənbəl bitlər ☺ </p></pre>
<!DOCTYPE HTML>	HTML sənədinin tipini müəyyən edir.
<p>Başlıqlar (sərlövhələr) <h1>,..., <h6></p>	<p>Elementin özündən sonra gələn hissənin əhəmiyyətini göstərən müxtəlif səviyyəli yazı formasıdır. H1..H6 olmaqla 6 səviyyəsi var. Birinci səviyyənin başlığı qalın şəkildə ən böyük şriftlə əks olunur, sonrakı başlıqlar isə müvafiq olaraq daha kiçik şriftlə göstərilir. <h1>,..., <h6> teqləri blok elementlərinə aiddirlər, onlar həmişə yeni sətirdən başlanırlar və onlardan sonra başqa elementlər növbəti sətirdə əks olunur. Bundan başqa, başlıqdan əvvəl (qarşısında) və ondan sonra boş sahə əlavə edilir.</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 10px; text-align: center;"> <pre><h1>H1 Başlıq</h1></pre> <pre><h2>H2 Başlıq</h2></pre> <pre><h3>H3 Başlıq</h3></pre> <pre><h4>H4 Başlıq</h4></pre> <pre><h5>H5 Başlıq</h5></pre> <pre><h6>H6 Başlıq</h6></pre> </div>

	Nəticədə: H1 Başlıq H2 Başlıq H3 Başlıq H4 Başlıq H5 Başlıq H6 Başlıq
<code> mətn </code>	Tərkibində bir neçə paraqrafı və böyük mətnləri saxlayır. <pre> mətn mətn mətn </pre>
<code>mətn</code>	Mətnin böyük hissəsini və ya bir sözü başlıqların köməyi ilə yeni sətirlərə keçmədən nişanlamaq istəyiriksə o zaman bu teqdən istifadə edilir. Ümumi yazılışı <pre> mətn mətn </pre> və s. olur.
<code><hr></code>	Bu teq vasitəsi ilə horizontal xətt çəkilir. Bu teq blok teqlərindəndir.
<code></code>	HTML –in sətir elementlərindən biridir. Bu teq vasitəsi ilə mətdə müəyyən söz və söz birləşmələri üçün qalın şriftlə təsvir edilir. <pre> Tənbəl bitlər ☺ </pre> Nəticə: Tənbəl bitlər ☺
<code><u></code>	Tərkibindəki mətn altından xəttli təsvir edilir. Bu teq də sətir elementlərindəndir. <pre><U> Tənbəl bitlər ☺ </U></pre> Nəticə: <u>Tənbəl bitlər ☺</u>
<code><i></code>	İtalik(kursiv) yazı üçün teqdir. <pre><I> Tənbəl bitlər ☺ </I></pre>

	Nəticə: <i>Tənbəl bitlər ☺</i>
<code><pre></pre></code>	Bu teqlər arasında yazılmış mətn formatlaşdırılmış adlanır. Yəni necə yazılırsa o cür çıxır. Aralarındakı məsafələr də gözlənilir.
<code><Sup></code>	Üst indeks X^2
<code><Sub></code>	Alt indeks X_2
<code><strike></code> və <code><s></code>	Bu teqlər arasında prinsipial fərq yoxdur mətnin silinməsi üçün nəzərdə tutulub.
<code></code>	Üstdən xətt çəkir
<code> </code>	Yeni sətərə keçidi təmin edir. Tək tərəfli teqdir.
<code><form></code> , <code></form></code>	Formalar əlavə edir. <pre><form name="form" action="index.asp" method="post"> İstifadəçi adı: <input type="text" name="ad" size="24"> Şifrə: <input type="password" name="sifrə" size="16"> <input type="submit" name="göndər" value="Göndər"> </form></pre> Nəticə: İstifadəçi adı ____ Şifrə Göndər

<code><img²></code>	GIF, JPEG və ya PNG qrafik formatlarında təsvirlərin veb səhifəsində təsviri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Şəkil faylının ünvanı src atributu vasitəsilə təyin edilir. Əgər şəkilli başqa bir linkə yönəlmə kimi istifadə etmək lazımdırsa onda teqi <a> teqi arasına yerləşdirmək lazımdır. Bu halda təsvirin ətrafında çərçivə əks olunur. Çərçivəni götürmək və ya qalınlığını tənzimləmək üçün border atributunu əlavə etmək lazımdır. <code></code>
<code><a></code>	HTML-in əsas elementlərindən biridir. Bu teqdən bir səhifədən başqa səhifəyə keçmək üçün istinad (link) yaradılması zamanı istifadə edilir. <a> teqi arasına yazılmış yazı istinadın adı rolunu

² `` Bu o deməkdir ki, şəkil ekranın sol tərəfində yerləşəcək, mətn isə sağ tərəfdə yerləşəcək. Əksinə etmək üçün (yəni şəkil solda, mətn isə sağda) isə onun yerinə "right" yazmaq lazımdır:

``

Mətn şəklində aşağı hissəsində (bu susmaya görədir) - (1), mərkəzində -(2), və yuxarisında - (3) yerləşə bilər:

(1) - ``

(2) - ``

(3) - ``

`` align atributundan başqa digər atributları da var:

(1) - ``

(2) - ``

(3) - ``

(4) - ``

(5) - ``

(6) - ``

1) "vspace" atributu - şəkil ilə mətn arasında məsafəni təyin edir (şaquli xətt üzrə). Məsafə piksel ilə verilir. Bizim nümunədə məsafə 10 pikselə bərabərdir.

2) "hspace" atributu - yenə də mətnlə şəkil arasında məsafəni təyin edir, lakin üfüqi xətt üzrə. Məsafə piksellərlə verilir, bizim nümunədə bu 30 pikselə (nöqtəyə) bərabərdir.

3) "alt" atributu - şəklində qısa adı. Əgər siçanı (mouse) şəklində üzərinə gətirsək və şəkil üzərində bir neçə saniyə saxlasaq, onda şəklində qısa adı görünəcək. Bizim nümunədə bu "Mənim şəklim" frazası olacaq. Əgər "alt" frazası olmazsa, onda heç nə yazılmayacaq.

4) "width" atributu - Şəklində özünün eni (piksellərlə). Əgər en verilməzsə, onda o susmaya görə şəklində öz ölçüsünə bərabər olacaq.

5) "height" xassəsi - Şəklində özünün hündürlüyü (yenə də piksellərlə). "Width" xassəsindəki kimi burada da şəklində hündürlüyünü verməmək olar.

6) "border" atributu - Şəklində özünün ətrafının çərçivəsi (piksellərdə).

Bütün atributlar eyni vaxtda bir-birinin ardı ilə verilə bilər:

``

	oynayır. Xarici görünüşdən ilk olaraq bu yazını başqa yazılardan ayırd etmək olur. Susmaya görə bu yazı altı xətlə olur və üzərinə gətirdikdə mouse-un işarəsi əl formasına çevrilir. <code>istinad</code>				
<code><table³></code>, <code><tr></code>, <code><td></code>, <code><th⁴></code>	Cədvəlin yaradılması və düzənlənməsi əməliyyatını yerinə yetirir. <code><table></code> cədvələ başla, <code><tr></code> sətirə başla, <code><td></code> sütuna başla əmrləridir. <pre> <table> <tr> <td>sətir 1, sütun 1</td> <td>sətir 1, sütun 2</td> </tr> <tr> <td>sətir 2, sütun 1</td> <td>sətir 2, sütun 2</td> </tr> </table> </pre> Nəticə: <table border="1"> <tr> <td>sətir 1, sütun 1</td> <td>sətir 1, sütun 2</td> </tr> <tr> <td>sətir 2, sütun 1</td> <td>sətir 2, sütun 2</td> </tr> </table> Əgər iki sütunu birləşdirmək lazım olarsa, <code>colspan=""</code> ya da iki sətiri birləşdirmək lazım olarsa, <code>rowspan=""</code> işçi sözünü td kodu içərisində yazmaq lazım.	sətir 1, sütun 1	sətir 1, sütun 2	sətir 2, sütun 1	sətir 2, sütun 2
sətir 1, sütun 1	sətir 1, sütun 2				
sətir 2, sütun 1	sətir 2, sütun 2				
<p><code><big></code>; <code><small></code></p>	Əsas mətnə nəzərən böyük və ya kiçik şrift üçün istifadə edilir:				
<code>bgcolor=""</code>	Arxa fonun rəngini dəyişir. Əgər arxa fona şəkil əlavə etməli isə o zaman <code>background="şəkil.png"</code> yazmamız lazım. Bu əmrlər müstəqil işlənmir. Body daxilində işlənilir.				

3

<code>BORDER="0"</code>	Cədvəl kənarlarının ölçüsü.
<code>cellspacing="0"</code>	Sütunlar arası məsafə.
<code>cellpadding="0"</code>	Sətirlər arası məsafə.
<code>width="genislik"</code>	Cədvəlin eni. Piksel və ya faizlə göstərilir.
<code>class="stil"</code>	Cədvəl stili göstərilir

⁴ Cədvəldə başlıq hissəsinin xanalarının təsviri üçün istifadə edilir. Susmaya görə bu teqin tərkibindəki mətn qalın kursivlə və xananın mərkəzində yerləşdirilir. Bu teqin cədvəllərdə istifadə edilməsi məcburi deyildir.

Siyahılar

Markerli

Markerli siyahı hər birinin əvvəlində xüsusi simvol- marker qoyulmuş abzas qrupundan ibarətdir. HTML dilində markerli siyahını müəyyən etmək üçün

`` `` teqləri nəzərdə tutulmuşdur.

``

`` İnformatika ``

`` Məntiq ``

`` Kurikulum ``

``

Nəticə:

- İnformatika
- Məntiq
- Kurikulum

Nömrələnmiş

Nömrələnmiş siyahı nömrələnmiş abzasların ardıcılığından ibarətdir. HTML dilində nömrələnmiş siyahının təyin edilməsi üçün `` `` cüt teqlərindən istifadə olunur. Onun yazılış formatı aşağıdakı kimidir:

``

`` İnformatika ``

`` Məntiq ``

`` Kurikulum ``

``

Nəticə:

1. İnformatika
2. Məntiq
3. Kurikulum

Kateqoriya şəklində siyahılama

HTML dilində kateqoriya şəklində siyahılama müəyyən etmək üçün `<dl>`
`</dl>` ; `<dt>` `</dt>` ;
`<dd>` `</dd>` teqləri nəzərdə tutulmuşdur.

```
<dl>  
  <dt>Rövşən</dt>  
  <dd>İnformatika</dd>  
  <dd>müəllimidir</dd>  
  <dt>Nicat</dt>  
  <dd>Azərbaycan dili</dd>  
</dl>
```

Rövşən

İnformatika

müəllimidir

Nicat

Azərbaycan dili

HTML-də rənglər

HTML sənədində istifadə olunan rənglər RGB (Red, Green, Blue) sisteminin rəngləridir. Bunlar 16-lıq say sisteminə görə kodlaşdırılıb və #RRGGBB şəklindədir. Məsələn qırmızı rəng #FF0000 şəklində, yaşıl rəng #00FF00, mavi rəng #0000FF şəklindədir.

000000	000033	000066	000099	0000CC	0000FF
003300	003333	003366	003399	0033CC	0033FF
006600	006633	006666	006699	0066CC	0066FF
009900	009933	009966	009999	0099CC	0099FF
00CC00	00CC33	00CC66	00CC99	00CCCC	00CCFF
00FF00	00FF33	00FF66	00FF99	00FFCC	00FFFF
330000	330033	330066	330099	3300CC	3300FF
333300	333333	333366	333399	3333CC	3333FF
336600	336633	336666	336699	3366CC	3366FF
339900	339933	339966	339999	3399CC	3399FF
33CC00	33CC33	33CC66	33CC99	33CCCC	33CCFF
33FF00	33FF33	33FF66	33FF99	33FFCC	33FFFF
660000	660033	660066	660099	6600CC	6600FF
663300	663333	663366	663399	6633CC	6633FF
666600	666633	666666	666699	6666CC	6666FF
669900	669933	669966	669999	6699CC	6699FF
66CC00	66CC33	66CC66	66CC99	66CCCC	66CCFF
66FF00	66FF33	66FF66	66FF99	66FFCC	66FFFF
990000	990033	990066	990099	9900CC	9900FF
993300	993333	993366	993399	9933CC	9933FF
996600	996633	996666	996699	9966CC	9966FF
999900	999933	999966	999999	9999CC	9999FF
99CC00	99CC33	99CC66	99CC99	99CCCC	99CCFF
99FF00	99FF33	99FF66	99FF99	99FFCC	99FFFF
CC0000	CC0033	CC0066	CC0099	CC00CC	CC00FF
CC3300	CC3333	CC3366	CC3399	CC33CC	CC33FF
CC6600	CC6633	CC6666	CC6699	CC66CC	CC66FF
CC9900	CC9933	CC9966	CC9999	CC99CC	CC99FF
CCCC00	CCCC33	CCCC66	CCCC99	CCCCCC	CCCCFF
CCFF00	CCFF33	CCFF66	CCFF99	CCFFCC	CCFFFF
FF0000	FF0033	FF0066	FF0099	FF00CC	FF00FF
FF3300	FF3333	FF3366	FF3399	FF33CC	FF33FF
FF6600	FF6633	FF6666	FF6699	FF66CC	FF66FF
FF9900	FF9933	FF9966	FF9999	FF99CC	FF99FF
FFCC00	FFCC33	FFCC66	FFCC99	FFCCCC	FFCCFF
FFFF00	FFFF33	FFFF66	FFFF99	FFFFCC	FFFFFF